

KAITSTUD DOKTORITÖÖD

• 16. veebruaril kaitses Piret Peiker Turu ülikoolis doktoritöö „Discourses of modernity in Estonian literature” („Modernsusdiskursused eesti kirjanduses”). Juhendaja oli prof Liisa Steinby (Turu ülikool), oponentid prof Ann Rigney (Utrechti ülikool) ja dr Jaan Undusk (Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus).

Väitekirjas uuritakse modernse eesti kultuuri kujunemist, rakendades diskursuseanalüüsi XIX–XXI sajandi eestikeelse ilukirjanduse valikule (Lydia Koidulast Andrus Kivirähkini) ja selle vastuvõtule. Tekstid valiti välja, pidades silmas nende laialdast kohalikku vastuvõttu ning panust Eesti modernsusdiskursuse kesksete teemade läbitöötamisele. Väitekirja lähte-eelduseks on, et moderniseerumise problemaatikat võimaldab kõige paremini kirjeldada moderniseerijate tekstide lähilugemine ning kirjutajate endi arusaamade analüüs.

Eesti modernsusdiskursustes on arutelu all modernne ajaloomõistmine ning modernne progressilubadus. Töös väidetakse, et Eesti moderniseerumisdiskursusi on kasulik võrrelda Euroopa ülemerekolooniate omadega, kuna Eesti modernsusmudelid arenesid välja baltisaksa, Tsaari-Venemaa ning seejärel Nõukogude koloniaalvõimu all. Kuigi Eesti olukord on teatud määral eripärane, heidab see ka laiemalt valgust postkoloniaalse moderniseerumise probleemile. Eesti moderniseerijad, nagu hilised või allutatud moderniseerijad üleüldse, peavad loovalt toime tulema kogemusega, et vastupidiselt normatiivsetele progressiideoloogiatele ei kujunda nad oma ajalugu alati ise: nende ühiskonnakorraldus, sealhulgas moderniseerivad mehhanismid, on pidevas ohus, et vägivaldselt hakatakse juurutama võõraid modernsusmudeleid, mis alistaajate väitel on progressiivsemad.

• 9. märtsil kaitses David Paul Ogren Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse

instituudis doktoritöö „Object case variation in Estonian *da*-infinitive constructions” („Objekti käände varieerumisest eesti keele *da*-infinitiiviga konstruktsioonides”). Juhendajad olid prof Helle Metslang (TÜ) ja dr Helena Metslang (TÜ), oponent dr Anne Tamm (Károli Gáspári nimeline kalvinistliku kiriku ülikool, Budapest).

Reeglid, mis kirjeldavad täis- ja osasihitise vastandust eesti keeles, kehtivad küllaltki järjekindlalt, kui sihitis kuulub finiiitse verbivormi juurde, mitte aga siis, kui sihitis laiendab infiniitset verbivormi. Kui finiiitlauses on keelekasutajal enamasti lihtne otsustada, kas sündmus on mõeldud kestva või lõpetatuna, ja sihitise käände valitakse sellest tõlgendusest tulenevalt (vrd *küpsetas õunakooki* ja *küpsetas õunakoogi*), siis näiteks *da*-infinitiivi puhul on mõtestus palju hägusam: kas tahan küpsetada õunakooki või tahan küpsetada õunakoogi? Mõlemad variandid on võimalikud. Lausel on mõned olulised süntaktilis-semantilised tunnused, mis suunavad variandi valikut, soodustades ühe või teise käände kasutust. Doktoritöös keskenduti objekti käändevalikule *da*-infinitiivi puhul, mis on kõige laiemal kasutusel infiniitne verbivorm eesti keeles. Uurimuse üks põhieesmärk oli välja selgitada *da*-infinitiivi konstruktsioonides esineva sihitise käände valikut mõjutavad tegurid ning nende omavahelised suhted, vaadeldes lauseid, milles sihitise käände seletamiseks ei piisa objekti vormivahelduse põhireeglist. Lisaks oli eesmärgiks võrrelda erinevaid *da*-infinitiiviga konstruktsioone, et näha, kui võrd sarnased on neis sihitise käännet mõjutavate tegurite kimbud: kas kõigis konstruktsioonides ilmnevad samad tendentsid?

Sihitise käände varieerumine *da*-infinitiiviga konstruktsioonides on tihedalt seotud sõnajärgiga ning sellega, kas lauses kirjeldatakse korduvat või ühe-

kordset sündmust; osasihitis on sagedasem korduvate sündmuste puhul ning siis, kui sihitis eelneb *da*-infinitiivile. Lisaks võivad mõju avaldada leksikaalsed elemendid, mis ei kuulu *da*-infinitiiviga fraasi (vrd näiteks verbe *tahtma* ja *otsustama*: *tahtis osta autot* on palju vastuvõetavam kui *otsustas osta autot*). Doktoritöö näitab, et tegeliku keelekasutuse selgitamiseks ei piisa „reeglitest”, tegemist on konstruktsioonidele omaste, sageli erinevate tendentsidega, kusjuures mõnes konstruktsioonis kasutatakse sihitise käändeid üsna ebajärjekindlalt. Sellise varieerumise seletamiseks tuleb keelekasutust vaadelda kui omavahel vastandlike motivatsioonide võistluse tulemust, kus on argumentid nii täis- kui ka osasihitise kasutamise poolt, kuid igas konkreetsetes lauses võib ainult üks käanne peale jääda. Uurimistulemused on huvipakkuvad rahvusvahelise keeleteaduse jaoks ning annavad olulist infot eesti keele uurimise, keeleõppe jm rakenduste jaoks.

• 19. märtsil kaitses Tartu Ülikoolis Marju Lepajõe doktoriväitekirja „Pastorid ja kirjakultuur: kristliku humanismi variatsioonidest Eesti- ja Liivimaal XVII sajandi esimesel poolel” filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks teoloogia alal. Juhendaja oli prof dr Anne Kull (TÜ), oponent dr Kristiina Savin (Uppsala ülikool).

XVII sajand on Eesti intellektuaalse ajaloo jaoks kõige sügavama mõjuga perioode. Humanistlikus vaimus rajati gümnaasiumid Tallinnasse ja Tartusse, järgnes Tartu ülikooli asutamine aastal 1632. XVII sajandi esimesel poolel hakkas välja kujunema eesti kirjakeel, eeskätt tänu kirikukirjanduse arendamisele ja piiblitõlkimisele, mis vajas eesti keele kirjeldamist ja analüüsimist keeleõpikutes. Ent Eesti ajaloo uurimises on

XVII sajand saavutanud oma tähendusele vastava mahu ja mitmekülgsuse alles viimase kolmekümne aasta jooksul. Väitekirjas kirjeldatakse ja analüüsitakse, kuidas ja miks on toimunud kõigest ühe inimpõlve jooksul muutused Eesti- ja Liivimaal kirjutatud juhuluule ning esimeste eesti keele grammatikate uurimises. Esimese eestikeelse luuletuse (1637) autori Reiner Brockmanni kirjaliku pärandi koondamine uusväljandeks „Teosed” (2000) on võimaldanud tema ladina-, saksa-, kreeka- ja eestikeelseid luuletusi tõlgendada laiemas humanistlikus paradigmas. Esimese lõunaestli keele grammatika (1648; kirjutatud ladina keeles) autori Johannes Gutsloffli keelelised vaated võimaldavad ka tema paigutada humanistliku keelemõistmise paradigmasse, ent hea filoloogiline ettevalmistus võimaldab tal teha ka originaalseid tähelepanekuid eesti keele kohta, võrreldes seda talle varem tuntud keeltega. Siiski ei lase humanistlik käsitlus haridusest ja tollasest teaduste süsteemist põhjendada kõiki jooni XVII sajandi Eesti- ja Liivimaa vaimuelus. Nii nagu Gutsloffli saab vormiliselt siduda grammatikakirjutuse ajaloo nähtusega, mida nimetatakse misjoningvistikaks, nii kannab ta oma teoloogilistes vaadetes edasi Martin Lutheri arusaamu keelest ja haridusest. Lutheri keelekäsituses sisaldub immanentselt üldise emakeelse rahvahariduse idee, mida eelnevas humanismis ei leia, aga mis on eesti kultuuri seisukohalt osutunud üheks kõige mõjukamaks ideeks. Sellest lähtuvalt jõutakse väitekirjas seisukohale, et eesti kirjakultuuri rajamist selle erinevates vormides XVII sajandi esimesel poolel on õigustatud vaadelda kristliku humanismi luterlike variatsioonidena.